

359. JONGE AANPLANT VAN CASSAVE.

Nu nog eenige handelsgewassen, door Inlanders en Europeanen verbouwd. Zeer belangrijk is de cassave of maniok-wortel of kaspé, oebi kajoe, ketéla poehoeng enz. De cassave is een cultuur van de Inlanders en neemt bij hen de derde plaats in, na rijst en mais, met eene aangeplante oppervlakte van ong. 800.000 ha, tegen slechts 6.000 ha van Europeanen. Maar een deel van de wortelknollen wordt in fabrieken van Europeanen en Chineezzen verwerkt tot tapioca-meel, tapioca-vlokken of parel-tapioca. Voor de Inlanders is cassave een belangrijk voedsel en een uitvoerartikel (gaplèk, in stukken gesneden en in de zon gedroogde wortelknollen).

359. TANAMAN OEBI-KAJOE LAGI MOEDA.

Orang tani Boemipoetera, selain padi dan djagoeng, menanam poela oebi kajoe. Kebanyakan hasilnja (oembi) didjoeal kepaberik kepoenjaan bangsa Éropa atau Tjong-hwa, akan didjadikan „tapioca”; sebahagian oléh Boemipoetera sendiri diboeat „gaplèk”.

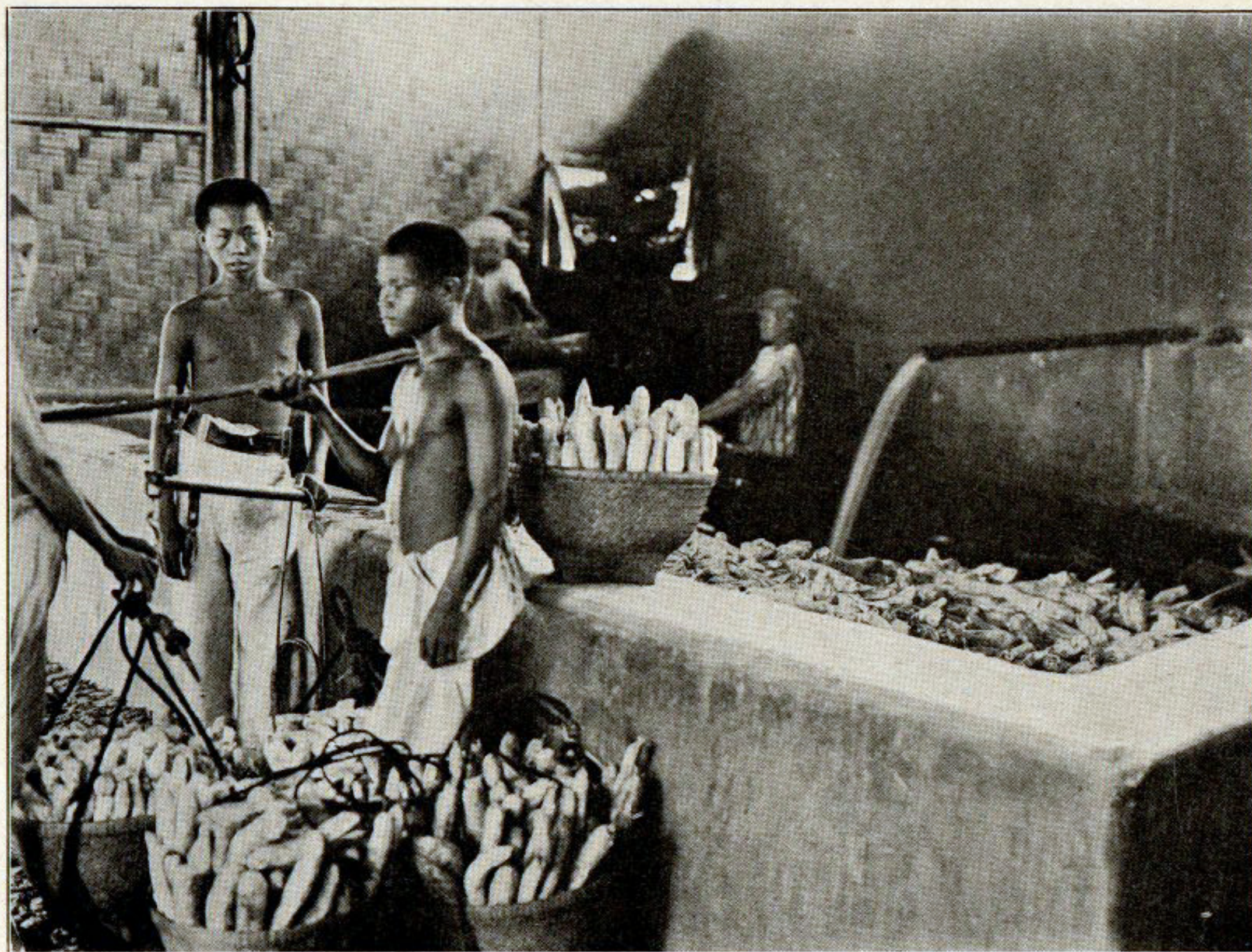

360. EEN CASSAVE-PLANT, UITGETROKKEN OM DE WORTELKNOLLEN TE LATEN ZIEN.

De cassave wordt voortgeplant door 20 à 40 cm lange stukken van stengels van oude planten rechtop of schuin in den goed bewerkten bodem te zetten. Na acht of negen maanden zijn de wortelknollen rijp en dan kan men de plant afkappen en de knollen uitgraven en uittrekken als men er den tijd voor heeft, desnoods een of twee maanden later.

360. MENTJABOET POHON OEBI-KAJOE, AKAN DIAMBIL OEMBINJA.

Oebi kajoe itoe jang ditanam batangnya dipenggal-penggal barang sedjengkal pandjangnja, dipantjangan ditanah berlérét-lérét. Setelah beroemoer 8—9 boelan soedah tjoekoep toeanja, tanahnja dibongkar, batangnya ditjaboet, diambil oembinja.

361. HET WASSCHEN VAN DE GESCHILDE CASSAVE-KNOLLEN.

De Inlanders bereiden op eenvoudige wijze meel uit de wortelknollen. In de fabrieken van Europeanen verkrijgt men er een zeer zuiver wit meel uit; van den afval worden veekoeken gemaakt, die voornamelijk naar Engeland gaan.

361. MENTJOETJI OEMBI JANG SOEDAH DIKOEPAS.

Tepoeng oebi-kajoe boeatan paberik lebig bersih dan poetih dari pada boeatan kampoeng. Ampasnja diboeat makanan lemboe, kebanyakan dikirimkan ketanah Inggeris.

362. HET DROGEN VAN TAPIOCA-MEEL IN DE ZON.

Uit de drie hoofdhavens van Java wordt hoe langer hoe meer fabrieksproduct uit de cassave uitgevoerd; de gaplèk voornamelijk uit Semarang en Soerabaja. Het meel, de vlokken en de parels worden voor allerlei industrieën gebruikt, zooals voor het „pappen” van katoen in de katoenfabrieken van Engeland, de Vereenigde Staten, Japan enz.; in de biscuitfabrieken; voor puddingpoeder, kindermeel, vermicelli, plakmiddelen en voor de papierfabricage. De gaplèk en het slechte meel dienen voor de fabricage van spiritus en druivensuiker.

362. MENDJEMOER TEPOENG TAPIOCA.

Tepoeng tapioca itoe terpakai oentoek paberik berdjenis-djenis: akan kandji dipaberik² kain tenoenan, akan koë² kaléng, akan perekat dan akan memboeat kertas. Gaplèk dan tepoeng jang djelék² bergoena oentoek paberik sepiritoes, dan seb.

363. TOP VAN DEN COCOSPALM (KLAPPERBOOM) MET VRUCHTTROSSEN.

De belangrijkste onder de zeer vele planten, die „vette oliën” leveren, is de cocospalm (zie no. 358). In geheel N. I. zijn ver over de 100 miljoen cocospalmen; een zeer klein gedeelte daarvan vindt men op ong. 500 kleine Europeesche ondernemingen. Op zeven-jarigen leeftijd begint de klapper vruchten te dragen; hij kan 80 à 100 jaar oud worden en bereikt een hoogte van 25 m. Men mag per jaar op ong. 40 rijpe vruchten van een volwassen boom rekenen. Het cocosvet wordt het meest gebruikt in de kunstboter- en de zeep-fabrieken.

363. OEDJOENG POHON KELAPA DENGAN BOEAHNJA BEBERAPA TANDAN.

Dalam antara tanam²an jang menghasilkan minyak gemoek, kelapalah jang teroetama (Lihatlah g. 358). Kalau soedah 7 tahoen oemoernja moelai berboeah. Oemoernja sehingga 80 à 100 tahoen lamanja, tingginja sampai 25 m. Tiap² tahoen sebatang pohon kelapa dapat mengeloearkan boeah jang toea 40 boetir. Daging kelapa diboeat orang saboen dan mentéga.

364. HET KIEMWIT IS NOG NIET UIT DE KLAPPERDOPPEN GESCHRAAPT.

De cocospalm levert honderd nuttige dingen. Het belangrijkste daarvan is het kiemwit van het cocoszaad, dat in de steenvrucht zit. Dit wordt gedroogd tot copra voor den uitvoer of men maakt er cocosolie uit. Het hangt van de prijs van bevolkingsrubber en van copra af, welke van de twee het belangrijkste uitvoerproduct is van den Inl. landbouw. In goede jaren wordt voor meer dan 100 miljoen gld. aan copra uitgevoerd; daarvan $\frac{1}{10}$ van Java en $\frac{9}{10}$ van de Buitengewesten en hiervan weer $\frac{1}{3}$ alleen van Celebes.

364. DAGING BOEAH KELAPA JANG BELOEM DITJOENGKIL DARI TEMPOEROENGJA.

Banjak benar faédah boeah kelapa; teroetama dagingnja, diperboeat minyak goréng atau didjemoer didjadikan copra. Copra itoe mendjadi perdagangan besar, kadang² djoemlah dalam setahoen seharga 100 joeta roepiah; copra itoe 10 % dari p. Djawa, 30 % dari p. Selébes, 60 % dari segala poelau² Hindia jang lain².

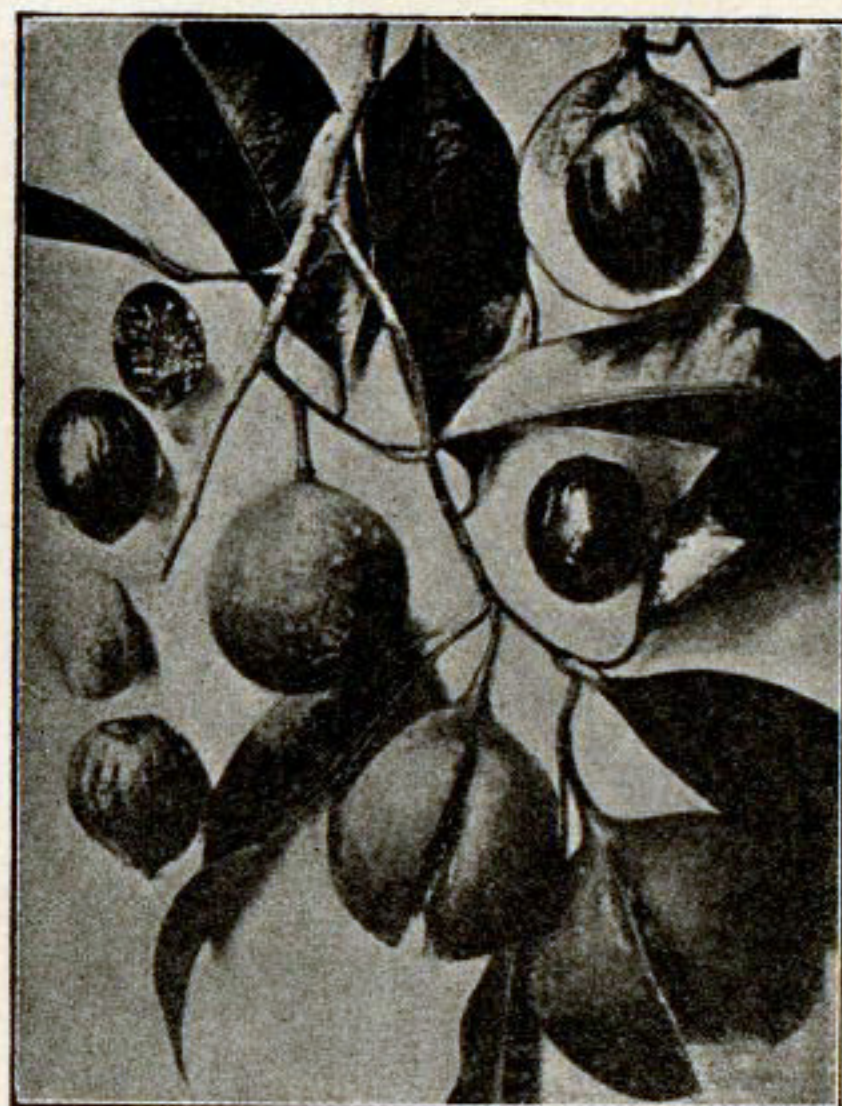

365. SCHADUW- EN MUSCAATBOOM OP BANDA.

Eens waren het de muscaatnoten en de kruidnagelen, die de Europeanen voornamelijk naar de Molukken lokten. Thans is alleen de muskaatnoot nog van eenig belang als Europeesche cultuur op de Banda-eilanden; verder wordt zij op verschillende plaatsen door Inlanders gekweekt. Van Nieuw-Guinee komen de lange wilde of Papoea-noten.

365. POHON BESAR OENTOEK PENAOENGI DAN POHON PALA DIP. BANDA.

Zaman dahoeloe pala dan tjengkèh itoe jang memasjhoerkan nama poelau² Maloekoe. Sekarang ini hanja tanaman pala sadja jang masih terbilang, jaïtoe dip. Banda ada onderneming Éropah, pada tempat lain kebon lada kepoenjaan orang negeri. Pala oetan datangnja dari P. Papoea.

366. MUSKAATNOTEN.

Men ziet de openbarstende muscaatvruchten, waarvan het vruchtvleesch alleen plaatselijk wordt gebruikt. Om de pit zit de vuurroode zaadrok, de *foetie*, een afzonderlijk handelsartikel; de zaden, de eigenlijke muscaatnoten, vereischen eene zeer zorgvuldige behandeling.

366. BOEAH PALA.

Boeah pala itoe kalau soedah masak memetjah. Dagingnja diboeat manisan atau diboeang sadja. Bidjinja diselapoeti oléh benda jang mérah roepanja, diseboet „boenga pala” atau „foeli”, itoe diperdagangkan orang. Isi bidjinja itoelah jang teroetama dioesahkan baik², mendjadi dagangan besar.

367. KRUIDNAGELN.

De kruidnagelen van de Noordelijke Molukken, vooral van de Ambonsche eilanden, zijn thans van weinig belang. Eigenlijk zijn de nagelen gedroogde nog ongeopende bloemen. Zij zijn nu te goedkoop en worden op te veel plaatsen gekweekt om nog een gewichtig handelsartikel te vormen. De fraaie kruidnagelboom wordt voor het gemak van het plukken laag gehouden. Als men de bloem laat uitbloeien ontwikkelt zich de vrucht, de z.g.n. moernagel, die wel in suiker en wijn wordt geconfijt.

367. TJENGKÈH.

Tjengkèh jang dahoeloe memasjhoerkan nama p. Ambon itoe sekarang tidak ada perloenja lagi. Pohonnja biasa dipotong-potong rendah, soepaja moedah dipetik. Adapoen jang dipetik itoe boenganja jang beloem berkembang, didjemoer hingga kering, itoelah jang diperdagangkan. Kalau boenga dibiarkan toea, mendjadi gemboeng, biasa diboeat manisan.

368. EEN PEPERTUIN; DE PEPEERANKEN GROEIEN OP TEGEN STAKEN.

Van de specerijen, die in Ned. Indië worden gekweekt, is tegenwoordig de peper de belangrijkste. Dit is bijna geheel een Inlandsche cultuur, vooral uitgeoefend in de Lampoengsche districten, verder aan de Noordkust en Oostkust van Atjeh, op Bangka, in de Westerafd. van Borneo, op Poelau-Laoet en aangrenzende deelen van Borneo. Er zijn ook veel Chineesche peperplanters (Riouw, Borneo) en op Java wordt peper ook wel geplant op Eur. koffielanden als bijproduct. De bessen groeien in hangende katjes en worden onregelmatig rijp. Om zwarte peper te maken laat men de bessen fermenteeren en drogen, waarbij zij van de steeltjes worden gescheiden door ze te treden. De witte peper wordt van de fijnste bessen gemaakt en met water behandeld; deze bereidt men meest op Bangka en op Borneo.

368. KEBOEN LADA. SEBABNJA DAPAT BERDIRI KARENA DIBOEBOEH DJOENDJOENG.

Antara rempah² jang diperkeboenkan di Hindia ini, lada itoe sekarang terlebih perloe dan terbanjak jang dikeloearkan. Tanamannja hampir semata-mata tanaman orang priboemi, di-Lampoeng, di-Atjéh pasisir timoer dan oetara, di-Bangka, di-Bornéo barat dan di Poelau-Laoet. Di-Bangka, Bornéo dan p.p. Riau banjak Tjong-Hwa jang menanamnja. Boeahnja jang masak dipetik, laloe didjemoer, mendjadi lada hitam. Di-Bangka dan di-Bornéo boeah lada jang bagoes direndam, dibersihkan dan dikoeapas koelitnja, mendjadi lada soelah atau lada poetih.

369. CACAO. DE GEFERMENTEERDE CACAO WORDT VAN DE FERMENTEERBAKKEN IN DE WASCHBAKKEN GEBRACHT.

Op enkele Europeesche ondernemingen op Java wordt cacao geplant. Zie de lage cacao-boomen onder kapok-boomen op pl. 370. De pitten worden gefermenteerd en daarna gewasschen. De uitvoer van Java-cacao is onbelangrijk, maar de qualiteit is goed.

369. TJOKLAT. BIDJI TJOKLAT JANG TELAH DITANGAS DIPINDAHKAN DARI TEMPAT PENANGASAN KETEMPAT PEMBASOEH.

Ditanah Djawa adalah beberapa onderneming Éropah tempat menanam berdjenis² tanaman seperti kapoek, lada, tjoklat. Lihatlah pada gambar 370 pohon tjoklat dinaoengi pohon kapoek. Bidjinja ditangas, laloe dibasoeh dan didjemoer. Tjoklat Djawa sedikit sadja diperdagangkan, tetapi bidjinja kenamaan sebab bagoes.

370. CACAO- EN KOFFIEBOOMEN ONDER KAPOEKBOOMEN.

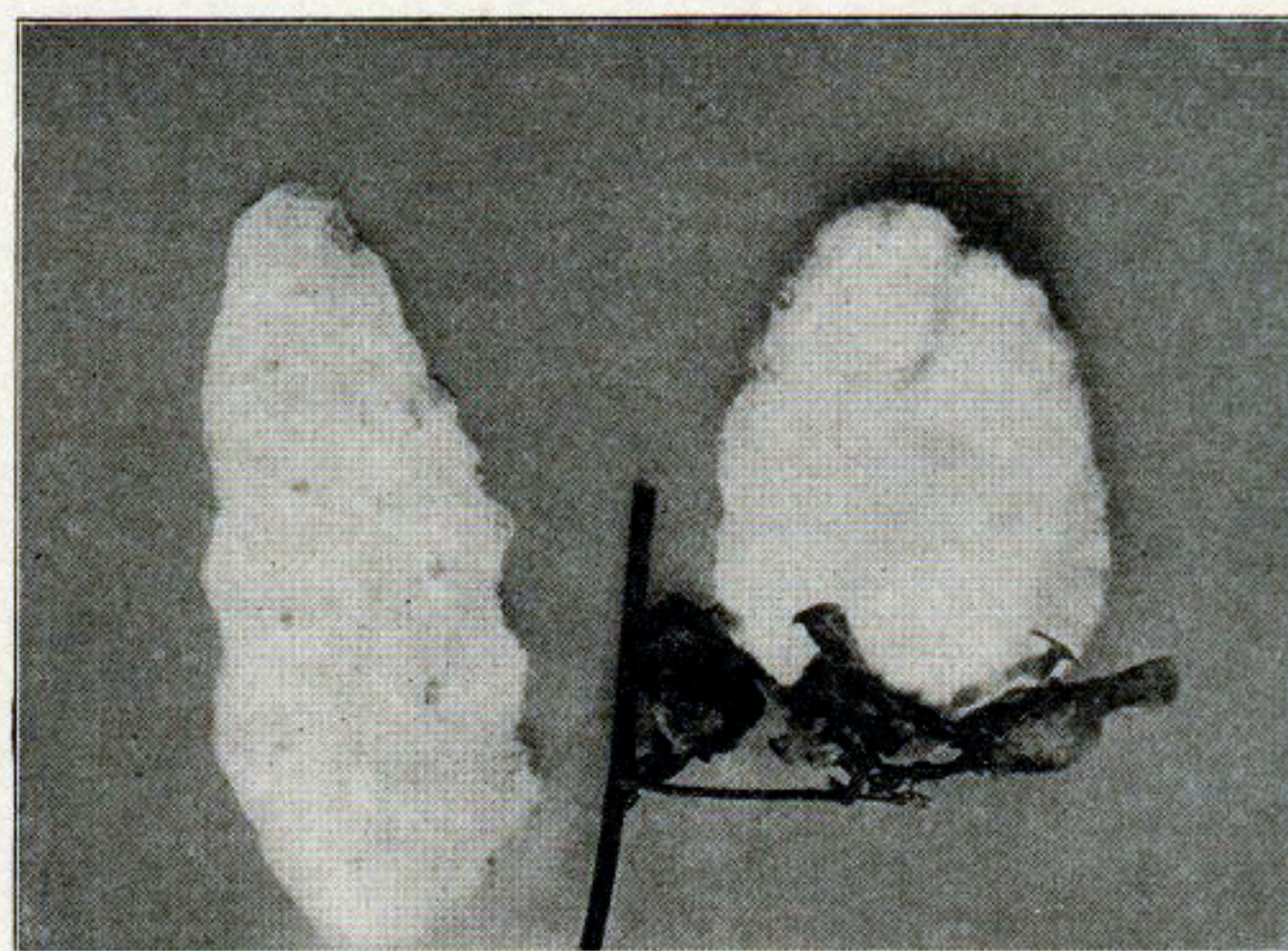
Men ziet op de plaat, wat men dikwijls kan waarnemen op gemengde ondernemingen op Java. Cacao-aanplantingen zijn overigens op Eur. ondernemingen niet talrijk. De pitten zitten in groote vruchten, gelijkend op ruwe komkommers. Kapoekboomen worden op Java door Inlanders zeer veel gekweekt. De Java-kapoek heeft een goeden naam en is een belangrijk uitvoerartikel.

370. KEBOEN TJOKLAT DAN KOPİ DINAENGI POHON KAPOEK. Lihatlal g. 369. Boeah tjoklat itoe seroepe timoen; bidjinja banjak. Pohon kapoek itoe amat banjak ditanam orang negeri ditanah Djawa. Kapoek Djawa kenamaan sebah bagoesnja, banjak jang diperdagangkan.

371. KATOENTWIJG, -BLOESEM EN -VLOK.

371. TJABANG KAPAS DENGAN BOENGANJA DAN BOEHNJA JANG SOEDAH MEMETJAH.

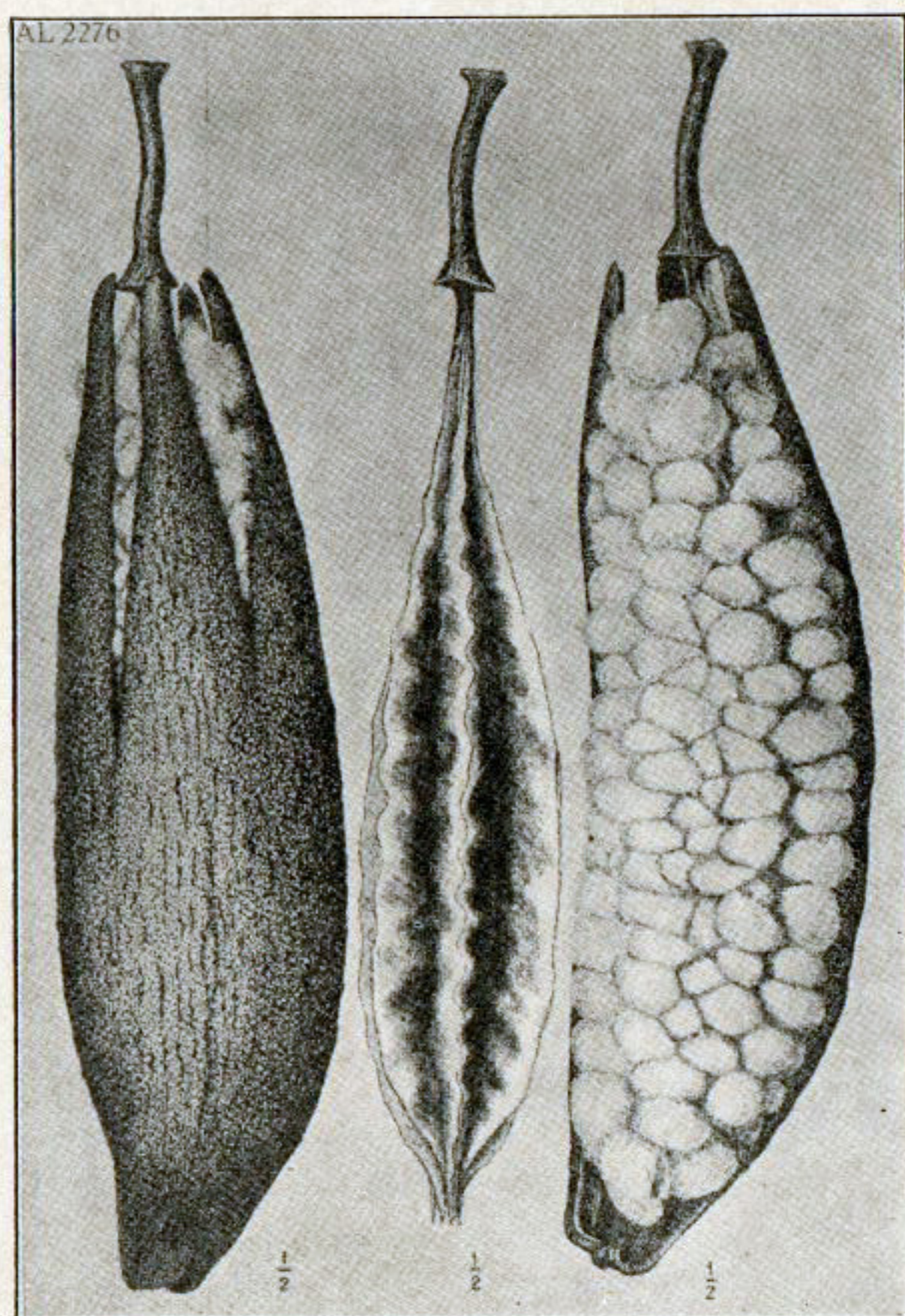

372. TWEE OPENGESPRONGEN KATOENVRUCHTEN.

372. DOEA BOEAH KAPAS JANG TELAH MEMETJAH TAMPAK KAPAS BELAKA.

371/372. Het belangrijkste van alle vezelgewassen is het katoen (kapas), evenals de kapoek zaadharen van verschillende planten, die of als eenjarige struiken, of als overblijvende heesters worden gekweekt. Doch de katoenvezels kunnen worden gesponnen; de kapoekvezels niet. In N. I. is de katoenteelt onbelangrijk, hoeveel moeite Gouvt. en particulieren zich ook hebben gegeven om er een volkscultuur van te maken. De katoenvezels worden nog gedeeltelijk uitgevoerd. Op Java vindt men verspreid eenige katoencultuur (Demak); van iets meer belang is de teelt in Palembang, op Lombok en op Flores. Doch zelfs voor de eigen weverij worden de garens meest ingevoerd. De olie uit kapoek- en kapas-zaden is een belangrijk handelsartikel. Zie pl. 373/374.

371/372. Kapas dan kapoek sama² mendjadi pertahoenan jang teroetama. Kapas dapat dipintal mendjadi benang, kapoek tidak, diboeat pengisi bolsak, bantal dan goeling. Sajangnja di-Hindia ini tiada banjak ditanam orang kapas, hanja sedikit di-Palembang, Lombok, Flores dan dip. Djawa (Demak), Sebahagian kapas dipintal akan ditencen sendiri oléh Boemipoetera, sebahagian diperdagangkan keloear negeri. Bidji kapas dan bidji kapoek bergoena djoega: jaïtoe diperboeat minjak. Lihatlal g. 373/374.

373. KAPOEKKOLVEN OP $\frac{1}{2}$ DER WARE GROOTTE.
De vrucht links is rijp en opent zich; de rechtsche laat de door vezels omhulde pitten zien; de middelste is het klokhuis, waarvan de pitten zijn verwijderd.

373. BOEAH KAPOEK, BESAR GAMBAR $\frac{1}{2}$ NJA BESARNJA BETOEL.

Boeah sebelah kiri telah masak, moelaï memboeka diri; jang dikanan tampaklah bidjinja jang masih berseloeboeng seraboetnja; jang ditengah hempa, bidjinja telah lepas semoea.

374. HET ONTBOLSTEREN VAN DE KAPOKKOLVEN.

De van de randoeboomen verzamelde vruchten worden ontbolsterd en de vezels van de pitten gescheiden; daarna worden de vezels geperst in balen gepakt en verzonden.

374. BOEAH KAPOEK DIKLITIK.

Kalau boeah kapoek dikoempoelkan, laloe diklitik orang, dilainkan bidji dengan seraboetnja; kapoek laloe diapit, dikaroeng, dibawa kepelaboehan.

375. AANPLANT VAN SERÉH-GRAS.

Naast de „vette oliën” staan de „etherische oliën”. Deze worden bereid uit veel soorten gekweekte of in het wild groeiende planten. De olie eruit wordt meest gebruikt voor het maken van parfumerieën, geurige zeep en geneesmiddelen. De meeste etherische olie wordt gedestilleerd uit de bladeren van *reukgras* of *seréh wangi*; dit gras wordt gekweekt door Inlanders en de olie eruit gedestilleerd in kleine fabrieken, bijna alle op Java. De hieruit bereide olie heet Citronella-olie. Andere gekweekte en wilde planten, die geurige olie leveren, zijn de *akar-wangi* (uit de wortels), de *kananga* (uit de bloemen); de *kajoepoetih-olie* van Boeroe en Ceram (uit de bladeren), de *patchouli* van de Westkust van Atjeh en Java (uit gedroogde nilam-bladeren).

375. TANAMAN SERÉH WANGI.

Ditanah Hindia ini ada djoega berdjenis² toemboeh²an jang boléh diboeat minjak wangi; minjaknja diboeat tjampoeran saboen, wangi² atau obat. Jang banjak minjak wangi itoe diperboeat ditanah Djawa dalam beberapa paberik, daripada bangsa roempoet bernama seréh wangi. Roempoet ini tanaman Priboemi; minjaknja bernama minjak Citronella. Lain daripada seréh wangi ada djoega diboeat *minjak akar wangi* (dari akar), minjak kajoepoetih, dip. Boeroe dan Ceram (dari daoen), minjak kananga (dari boenga), minjak kastoeri atau patchouli, di-Atjéh Barat dan t. Djawa (dari daoenna jang kering) d.l.l.

376. EEN TARWEVELD VAN DE ONDERNEMING „POERBASARI” IN HET HOOGGEBERGTE TEN Z. VAN BANDOENG.

376. TANAMAN TERIGOE DI-ONDERNEMING „POERBASARI”, SEB. SELATAN BANDOENG.

377. HET DORSCHEN VAN TARWE IN EEN DORP OP DE KARO-HOOGVLAKTE TEN Z. VAN DELI (SUMATRA).

377. MENGIRIK TERIGOE DALAM SEBOEAH DÉSA DITANAH TINGGI KARO, SEB. SELATAN DELI.

376/377. Tot voor kort werd al de tarwebloem voor het broodbakken in Ned.-Indië nog ingevoerd. Het is nu bewezen dat de tarweteelt in de koele, hoge streken zeer goed kan slagen. Op het theeland Poerbasari is een tarwe-aanplant verbonden met een veeteeltbedrijf. In de Karolanden is de tarweteelt voor Inlanders ingevoerd door den Landbouwvoorlichtingsdienst en goed geslaagd. Deze dienst heeft op Java en hier en daar op Sumatra ook de teelt van Europeesche groenten, van vruchten en van bloemen bevorderd, hetgeen veel bijdraagt tot de welvaart der Inlanders in de bergstreken.

376/377. Tepoeng terigoe jang diboeat roti itoe sampai kini semoeanja didatangkan orang dari negeri loearan. Tapi sekarang ini telah terang beberapa toemboeh²an dari negeri sedang, biarpoe²n negeri dingin hawanja, boléh soeboer djoega pada tanah jang tinggi² disini. Lain daripada terigoe, sajoer²an, boeah dan boenga Éropah poen djadi djoega dipegonoengan, boléh mendjadikan rezeki kepada orang negeri digonoeng.